

УДК 811.111:81'42

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЗАЙМЕННИКОВИХ ДЕВІАЦІЙ В АМЕРИКАНСЬКОМУ ПОЕТИЧНОМУ МОВЛЕННІ

Поторій Н.В., к. філол. н., доцент,
доцент кафедри англійської мови та методики її викладання
Херсонський державний університет

У статті йдеться про особливості функціонування займенників в американських поетичних текстах. Увагу зосереджено на аналізі семантичних, морфологічних та синтаксичних відхилень та змін, спричинених функціональною переорієнтацією займенникових одиниць.

Ключові слова: займенник, функція, девіація, переорієнтація, функціональний зсув.

В статье речь идет об особенностях функционирования местоимений в американских поэтических текстах. Внимание сосредоточено на анализе семантических, морфологических и синтаксических отклонений и изменений, обусловленных функциональной переориентацией местоименных единиц.

Ключевые слова: местоимение, функция, девияция, переориентация, функциональный сдвиг.

Potorii N.V. LEXICAL AND SEMANTIC POTENTIAL OF PRONOUN DEVIATIONS IN AMERICAN POETIC SPEECH

The article presents the peculiarities of functioning of pronouns in American poetic texts. Semantic, morphological and syntactic deviations and changes caused by functional re-orientation of pronoun units are under analysis.

Key words: pronoun, function, deviation, re-orientation, functional shift

Аналіз останніх досліджень та публікацій. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки вчені-мовознавці приділяють увагу мовним аномаліям, характеризуючи їх здебільшого як показник мовного розвитку і творчості особистості. Природу мовних аномалій та функціональної переорієнтації номінативних одиниць ґрунтовно вивчено і проаналізовано в роботах Ю.Д. Апресяна, Н.Д. Арутюнової, Т.В. Булигіної, О.С. Кубрякової, І.М. Кобозевої, Л.В. Короткової, А.Е. Левицького, О.В. Мурдускіної, О.В. Падучевої, О.В. Ребрія, А.Д. Шмельова та ін.

Постановка завдання. У контексті нашого дослідження номінативні одиниці як носії змісту в межах поетичного тексту отримують нове, неможливе у системі мови значення, наповнене складним змістом і широкою семантикою. Об'єктом вивчення є займенники у віршованих текстах американської поезії. **Метою статті** є аналіз семантичних, морфологічних та синтаксичних девіацій займенникових одиниць, які в американських поетичних текстах виявляють зданість до аномального вживання.

Актуальність нашого дослідження співвідноситься з важливою для сучасної науки темою нелінійного характеру багатьох базових одиниць і категорій природної мови, синкретизму мовних явищ. Саме за рахунок комплексного характеру актуалізації мовних

аномалій у художньому тексті під час їх використання відбувається інтегрування рівнів мови і режимів функціонування мовних одиниць. Крім того, дослідження мовної аномальності в художньому тексті пов'язане з вивченням культурної та естетичної значущості мовної гри, мовного експерименту, а також поетики мовної деформації.

Виклад основного матеріалу. Функціонуючи у поетичному мовленні, займенники складають певну структуровану систему, що об'єднує їх в один спільний номінативний клас. У процесі функціонування займенники здатні репрезентуватися по-новому; всупереч сталим стандартам, поява нових мовленнєвих значень займенників у ході їх використання відбувається під впливом контексту [1, с. 120] або у взаємодії із середовищем [5, с. 49], що зумовлене контекстом і мовленнєвою ситуацією, які відіграють роль оточення [10, с. 105]. Один і той самий займенник за певних умов функціонування може виконувати різні функції і навпаки – різні займенники здатні виконувати однакові функції.

Будь-яка мовна одиниця, у т. ч. і займенник, під час актуалізації у процесі мовленнєвої діяльності реалізує не всі свої потенційні функції, а лише ті, що властиві їй тільки в певному мовленнєвому контексті [10, с. 110]. Інформація, що міститься в незнайомій номінативній одиниці, у разі нетрадиційного використання останньої може бути безпомилково

декодована завдяки мовленнєвому контексту, який є вказівкою на характер явищ реальності. Семантика займенників дозволяє поєднати їх зі світом дійсності. Оскільки значення будь-якої займенникової одиниці пов'язане з її функцією, то у разі зміни функцій у поетичному мовленні змінюється і їх семантична структура, тобто з'являється нове значення. У різних контекстах нові утворення проявляються по-різному. Спочатку вони мають оказіональні риси, тобто вживаються лише у певному контекстуальному середовищі, що дає змогу розкрити значення цих утворень [14, с. 113], згодом їх використання може набувати узуальних рис, що відповідають загальноприйнятій нормі [14, с. 188].

Порушення функціонування мовних одиниць, тобто вживання їх у нетрадиційних для них функціях, спричиняють *дисфункцію*, яка призводить, у свою чергу, до змін функціональних характеристик мовної одиниці, тобто її функціональної переорієнтації, що виявляється у заміні семіотичних, когнітивних, синтагматичних та прагматичних показників [10, с. 6] і відбувається під час таких процесів:

1) *заміщення* однієї граматичної форми іншою, яка має те саме значення – *тотожність* або *рівність* граматичних форм, що дає змогу розглядати їх як одну [15, с. 525]. Наприклад: *His self and the sun were one* (W. Stevens) [18, с. 280]. Тут заміна займенника *He* на сполучення *His self*, не порушуючи родової ознаки, сприяє розкриттю більш глибокого сенсу, тобто внутрішньої суті особи, позначеної займенником чоловічого роду;

2) *злиття* двох граматичних форм з метою семантичного наповнення, тобто *кон'юнкція* – операція, за допомогою якої з двох або більше висловлювань (форм) утворюють нове висловлювання [15, с. 241]. Наприклад: *...has anybody seen little you-I* (E.E. Cummings) [22, с. 946]. У цьому прикладі злиття двох займенників *you-i* означає єднання, спільність дій, що може бути виражено займенником *we*;

3) *розщеплення*, яке пов'язане із виникненням нових семантичних диференціацій. Отже, це операція *диз'юнкції*, внаслідок якої з однієї форми утворюють дві нові [15, с. 101]. Наприклад: *...the Me Myself* (W. Whitman) [18, с. 132]. У наведеному прикладі з один займенник (*I*) розщеплюється на дві різні форми (*Me* і *Myself*), що передають поняття особи як такої та її внутрішнє «я», яке підкреслює відмежування особи від свого внутрішнього стану та емоцій.

Функціональне призначення таких операцій полягає у передачі нової ідеї, нової думки більш експресивним способом.

У більшості випадків у поетичних текстах моделі переорієнтації можуть комбінуватися, коли, наприклад, одночасно з розщепленням спостерігається злиття. Так, форма *I myself am hell* (J. Lowell) [18, с. 430], на наш погляд, виникла зі сполучення двох займенників (*I* і *myself*), що позначають одну особу. Одночасно вона демонструє модель розщеплення на я-особу та її персонажну свідомість, її внутрішній стан, бачення себе очима іншого, що передається зсередини персонажа [6, с. 6; 7, с. 1]. У наведеному прикладі спостерігається своєрідне протиставлення особового займенника (*I*) і зворотного (*myself*), що може бути охарактеризовано як спостереження за собою з боку або роздвоєння особистості.

Оскільки людина здатна, для найбільш адекватної й експресивної передачі інформації і власної інтенції, вживати відомі або потенційно відомі одиниці в нетрадиційних функціях, цей процес цілком може бути прирівняний до мовної гри – «особливого типу моделі дійсності» [11, с. 81]. Людина у цьому разі грає як із формою мовної одиниці, так і з її змістом. Гра із формою означає те, що автор не виконує ніяких перетворень у плані вираження мовної одиниці, а ставить її у нове незвичне оточення, ніби пропонує їй «зіграти» нову роль із невідомими раніше партнерами. Гра зі змістом полягає у свідомому вживанні мовної одиниці у нетрадиційній функції, однак із впевненістю в успішному повідомленні іншим необхідної інформації й відповідної інтенції [10, с. 257]. Таким чином, результати дослідження віршованих текстів американської поезії надають можливість виокремити деякі тенденції, що впливають на зміни у семантиці мовних одиниць, зокрема займенників:

а) Тенденція до вираження *різних референційних значень різними формами*. Так, наприклад, вживання займенника жіночого роду (*she*) на позначення СМЕРТІ означає МАТІР, НЯНЬКУ, тобто ОСОБУ, що приходить на допомогу, захищає, надає притулок. Через займенник чоловічого роду (*he*) в образі СМЕРТІ втілюється інше значення – ВОРОГ, ВОЇН, ЗВІР, ГРАБІЖНИК. Традиційне позначення СМЕРТІ займенником *it* рідко трапляється у поетичних текстах і виражає значення СМЕРТІ як абстрактного поняття;

б) Тенденція до вираження однакового референційного значення різними категорі-

альними формами. Так, наприклад, для вираження образу автора у поетичних текстах допускається вживання різних займенників (*I, you, we, myself*) з метою суб'єктивації / об'єктивації оповіді, уявлення образу автора з боку, відокремлення від власного «я», узагальнення;

в) Тенденція до розширення значень шляхом ускладнення форми: *you-i* (= *we*), залучення архаїчних форм (*thy, thou, thine*), що несуть додаткове семантичне навантаження, або капіталізації (*i thank You God*) для більш експресивного сприйняття.

Усі ці тенденції по-різному виявляються у поетичних текстах американських авторів. Відзначені випадки, коли в одному тексті зустрічаються різні форми займенника, що мають однакове значення (наприклад, сучасна форма займенника другої особи – *you, your* й архаїчна форма – *thou, thy, thine, ye*). Наприклад: *Ye, who sometimes, in your rambles / Through the green lanes of the country / Where the tangked barberry-bushes / Hang their tufts of crimson berries / Over stone walls gray with mosse / Pause by some neglected graveyard* (H. Longfellow) [18, с. 84]. Співіснування архаїчного значення займенника, що збереглося у поезії завдяки культурно-історичним конотаціям, поряд із сучасним варіантом може протистояти як «високе» поняття «низькому».

Специфіка постмодерного американського поетичного мовлення визначається різними видами девіацій (англ. *deviation* – відхилення) від морфологічного, синтаксичного та семантичного стандарту. Зокрема, нетривіальність використання займенників полягає у досить тонких зрушеннях і відхиленнях від нормативної граматики, що видаються незначними [16, с. 170], особливо з урахуванням того, що у звичайному, непоетичному мовленні такі зрушення трапляються доволі часто. Це пояснюється загальним спрямуванням сучасної поезії до вживання лексичних і граматичних одиниць, характерних для розмовного мовлення [17, с. 102]. Проте відхилення у вживанні займенників створюють свою систему орієнтації у поетичному часі й просторі [16, с. 170], що підпорядковується своїм законам, які, на перший погляд, суперечать реальності [16, с. 183]. Найчастіше це контекстні новоутворення, пов'язані з тим чи іншим художнім образом. Внаслідок деяких морфологічних, синтаксичних чи семантичних маніпуляцій над одиницями поетичного мовлення виникають т. зв. авторські аномалії, що використовуються як вира-

жальні засоби або засоби мовної гри [2, с. 51]. Для демонстрації прикладів авторських аномалій звернемося до віршованих текстів американської поезії: *Am I the person I did not want to be? / That talks-to-himself person? / That neighbour-make-fun-of person?* (G. Corso) [19, с. 258].

У запропонованому прикладі між членами словосполучення відбувається перерозподіл семантичного навантаження. Як наслідок, займенник не лише вживається у нетрадиційній формі, але й набуває нового значення, що властиве йому лише у цьому контексті. З'єднання трьох складових частин словосполучення, які належать до різних частин мови, вказує на можливість семантичної контамінації [10, с. 292], тобто взаємодії мовних одиниць, наслідком якої є схрещування й утворення іншої одиниці, часом неправильної, або свідомо орієнтованої на стилістичну виразність вислову [14, с. 79].

Наведений приклад свідчить про те, що в постмодерністських віршованих текстах американської поезії девіації, як радикальні інновації, порушують систему нормативної художньої символіки та композиції, інтерпретація яких виходить за рамки попереднього досвіду уявного адресата [9, с. 131]. Водночас, такі аномальні форми в американській постмодерністській поезії стають нормою. Вони сприяють створенню таких ознак, як внутрішня хаотичність змісту тексту та зовнішня оригінальність його форм. Порушення правил зазвичай складаються у певну нову поетичну систему, т. зв. «поетику девіацій» [4, с. 17]. Відхилення від норми створюють нову норму з розширенням значення, що надалі може знову бути змінена [3, с. 57].

За нашими спостереженнями, американському поетичному мовленню притаманне вживання нехарактерних займенників для відображення художніх образів поетичного світу з метою персоніфікації неживих об'єктів та надання їм ознак, властивих людям. Результатом такого перетворення є об'єктно-суб'єктні трансформації. Наприклад: *Free / than most birds / an eagle flies up / over San Francisco /.../ He sails high over ...* (L. Ferlinghetti) [19, с. 12]; *I thought the sparrow's note from heaven / ... / He sings the song, but it cheers not now* (R.W. Emerson) [22, с. 70]; *My sorrow, when she's here with me / Thinks these dark days of autumn rain / Are beautiful as days can be / She loves the bare, the withered tree / She walks the sodden pasture lane / Her pleasure will not let me stay...* (R. Frost) [22, с. 539];

The hairy wild-bee that murmurs and hankers up and / down, that gripes the full-grown lady-flower, curves upon her with amorous firm legs, takes his will of her / and holds himself tremulous and tight till he is satisfied (W. Whitman) [22, с. 355].

Вибір займенників чоловічого та жіночого роду на позначення тварин, птахів, неживих об'єктів світу артефактів, а також звертання у формі *you, thou, thee* підкреслює «нестандартну» інтерпретацію реального світу у межах поетичного тексту.

Крім семантичних девіацій, в американському поетичному мовленні спостерігаються синтаксичні й морфологічні відхилення. Зокрема, має місце недотримання правильного порядку слів. Наприклад: *I only am he who will never consent to subordinate you* (W. Whitman) [19, с. 23]; *Ill lay he long, upon this last return* (J. Berryman) [20, с. 1720]; відсутність узгодження між підметом і присудком, наприклад: *L offers you this handkerchief* (J. Berryman) [20, с. 1717]; *she make a very big sound – after, well / no sound* (J. Berryman) [20, с. 1729]; *when she hear something / it will burn her ear* (L. Clifton) [21, с. 2256]; *she is a poet / she don't have no sense* (L. Clifton) [21, с. 2256]; *he ain't black, never was* (Marvin X) [19, с. 33]; *you was the only sardine on board* (Marvin X) [19, с. 34]; *we is americans 100% / we is citizens* (Marvin X) [19, с. 34]; заміна присвійних займенників особовими, а також займенників іншими частинами мови, наприклад: *i hands keep moving towards i breasts* (L. Clifton) [21, 2257]; *am was. Are leaves few this. Is these a or / scratchily over which of earth dragged once / -ful leaf* (E.E. Cummings) [19, с. 112]; *ONE'S-SELF I sing* (W. Whitman) [22, с. 275]; морфологічні маніпулювання з використанням суфіксів або закінчень, характерних для інших частин мови, наприклад: *we are so both and oneful* (E.E. Cummings) [19, с. 115]; *Nothingness is real* (R.P. Warren) [18, с. 352]; *youful / larger / of smallish* (E.E. Cummings) [19, с. 120].

Тенденція до подібних відхилень, зафіксованих у наведених прикладах, розвиває явище аграматичності, що, з одного боку, пов'язано з творчою розробкою потенційних можливостей, закладених у внутрішньому мовленні [8, с. 16], а з іншого – є результатом спрощення граматичної реалізації [13, с. 87].

У досліджуваному матеріалі девіації займенникових одиниць свідчать про тенденцію до функціонального зсуву [див. 12]. Аналіз такого процесу дає підстави ствер-

джувати, що відхилення від норми у вживанні займенників у поетичному мовленні полягає у звуженні або розширенні їхнього функціонального простору.

Детальне вивчення фактичного матеріалу доводить, що найбільше до спрощення граматичної реалізації займенникових одиниць тяжіють автори постмодерних американських поетичних текстів. Це і не дивно, адже у процесі еволюції поетичного мовлення з'являються утворення, які формують нову поетичну традицію. Під її впливом поети починають мислити новими формулами й використовувати нові прийоми [8, с. 26]. Через це відбувається руйнування стереотипів, що призводить до порушення у вживанні номінативних одиниць і навмисного відхилення від норми у їх виборі у поетичному тексті. Деякі займенникові одиниці, аномальні за своєю формою, синтаксичними ознаками та семантичним значенням, стають нормою, інші – залишаються суто авторськими засобами впливу на читача та реалізації власних намірів. Вони не виходять за межі конкретного поетичного тексту і не розповсюджують свій вплив на граматичну систему в цілому.

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, явище займенникової девіації в американському поетичному мовленні обумовлене низкою лінгвістичних потреб висловлення думки, таких як позначення особи, опредметнення певного явища або ознаки тощо. Безумовно, не всі займенники, що вживаються у поезії з відхиленням від норми, мають високу продуктивність використання, однак приклади свідчать, що нові утворення, які породжуються внаслідок транспозиції, залишаються характерними для поетичного мовлення.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Аполлонская Т.А., Глейбман И.З., Маноли И.З. Порождающие и распознающие механизмы функциональной грамматики. Кишинев: Штиинца, 1987. 172 с.
2. Апресян Ю.Д. Языковые аномалии: типы и функции. Res Philologica / под ред. Д.С. Лихачева. М.–Л.: Наука. 1990. С. 50–71.
3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования). М.: Просвещение, 1990. 300 с.
4. Арутюнова Н.Д. Аномалии и язык. Вопросы языкознания. 1987. № 3. С. 3–19.
5. Бондарко А.В. Проблемы грамматической семантики и русской аспектологии. СПб.: Изд-во СПбУ, 1996. 220 с.
6. Буцикіна Н.Е. Лінгвокогнітивний та комунікативний аспекти внутрішнього мовлення персонажів (на мате-

- ріалі художньої прози Ф. Моріака): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.05. К., 2004. 256 с.
7. Гончарова Н.В. Аксиологічна структура англomовного діалогічного дискурсу (на матеріалі художньої прози): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. К., 2002. 182 с.
 8. Ковтунова И.И. Очерки истории языка русской поэзии XX в. Поэтический язык и идиостиль Общие вопросы. Звуковая организация текста. М.: Наука, 1990. 303 с.
 9. Короткова Л.В. Параллельные миры в постмодернистском художественном тексте. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Лінгвістика»*. Херсон: Видавництво ХДУ, 2007. Вип. 5. С. 131–133.
 10. Левицкий А.Э. Функциональные подходы к классификации единиц современного английского языка: монографія. К.: Изд-во КГЛУ, 1998. 362 с.
 11. Лотман Ю.М. Структура художественного текста. М.: Искусство, 1970. 384 с.
 12. Мороховский А.Н. Слово и предложение в истории английского языка. К.: Высшая школа, 1980. 216 с.
 13. Носенко Е.Л. Эмоциональное состояние и речь. К.: Высшая школа, 1981. 196 с.
 14. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / за ред. С.Я. Ермоленко. К.: Либідь, 2001. 224 с.
 15. Філософський словник / за ред. В.І. Шинкарука. К.: Головна редакція Української Радянської енциклопедії НА УРСР, 1973. 600 с.
 16. Цивьян Т.В. Семиотические путешествия. СПб.: Изд-во Ивана Лимбаха, 2001. 248 с.
 17. Jeffrees L. *The Language of Twentieth-Century Poetry*. London: MacMillan Press, 1993. 178 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ:

1. Американская поэзия в русских переводах. XIX–XX вв. / сост. С.Б. Джимбинов. М.: Радуга, 1989. 672 с.
2. *The American Tradition in Literature* / ed. by G. Perkins. N.Y.: McCrawhill, Inc., 1994. 2115 p.
3. *Modern American Poets* URL: <http://www.english.uiuc.edu/maps/poets.htm>.
4. *The Northon Anthology of Literature by Women The Tradition in English* / by Sandra M. Gilbert, Susan Cubar. N.Y.: W.W. Norton & Co., 1985. 2457 p.
5. *The Oxford Book of American Verse*. N.Y.: Oxford University Press, 1950. 1132 p.